

Klimaatadaptatie

In de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Plan van Aanpak (Versie 1.0)

‘Bewustwording & Stimulans’

Noordeloos, 11 oktober 2019

Landscape and Environment Management - Jaar III

Bart van der Sande

Klimaatadaptatie

In de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

BLAUWZAAM

Hogeschool Inholland

Rotterdamseweg 141
2628 AL Delft
Domein 'Agri, Food & Life Sciences'
Landscape and Environment Management

Student

Bart van der Sande
Studentnummer 619597
619597@student.inholland.nl
bart@vandersande.eu
06 - 55 07 56 95

Studierichting

Stad & Milieu
Klimaatcommunicatie

Thema

Blauwgroen Fundament
Communicatie en bewustwording

Periode

September 2019 - februari 2020

Stichting Blauwzaam

Adres: Hei en Boeicopseweg 59
4126 RE Hei- en Boeicop

Begeleiding Blauwzaam

Rolia Wiggelinkhuijsen
Secretaris Bestuurder
rolia@heikopperhof.nl
06 - 12 03 68 03

Begeleiding waterschap Rivierenland

Daan Willems
Ambtelijk trekker
D.Willems@wsrl.nl

Begeleiding Hokra

Martin de Winter
Algemeen directeur
MdWinter@hokra.nl

Begeleiding Hogeschool Inholland

Ted van der Klaauw
ted.vanderklaauw@inholland.nl
+31884664726 (Inholland)
+31611361443 (Mobiel)

Ondertekening Plan van Aanpak, door begeleiders en student

Rolia Wiggelinkhuijsen, Stichting Blauwzaam

Martin de Winter, Hokra

Daan Willems, waterschap Rivierenland

Ted van der Klaauw, Inholland

Bart van der Sande, student

Inhoudsopgave

Achtergronden	5
1.1 Opdrachtgever	5
1.2 Opdrachtnemer	5
Inleiding	6
2.1 Aanleiding	6
2.2 Probleemstelling	6
2.3 Begrippenlijst	6
Projectresultaat	8
3.1 Verwoording opdracht	8
3.2 Onderzoeksdoelstelling	8
3.3 Onderzoeksvragen	8
3.4 Hypothesen & Conceptueel Model	9
3.5 Onderzoeksmodel	12
Projectactiviteiten	13
4.1 Fase I (September 2019)	13
4.2 Fase II (Oktober 2019)	13
4.3 Fase III (November / December 2019)	13
4.4 Fase IV (Januari 2020)	13
Projectgrenzen	14
5.1 Afbakening in tijd	14
5.2 Afbakening in onderzoeksdoelgroep	14
5.3 Afbakening in taken en activiteiten	14
5.4 Randvoorwaarden	15
Tussenresultaten (producten)	16
Kwaliteit	18
Projectorganisatie	19
Planning	20
9.1 Fase I (September 2019)	20
9.2 Fase II (Oktober 2019)	20
9.3 Fase III (November / December 2019)	20
9.4 Fase IV (Januari 2020)	20
9.5 Strokenplanning	21
Kosten en Baten	22
Risico's	23
Voorlopige literatuurlijst	25
(Concept) Inhoudsopgave eindverslag	26
(Concept) Inleiding eindverslag	27

1. Achtergronden

1.1 Opdrachtgever

Stichting BlauwZaam neemt samen met ondernemers, overheid, onderwijs en organisaties initiatieven voor het verduurzamen van de regio zodat het voor iedereen goed werken, wonen en recreëren is. Binnen Blauwzaam doet de werkgroep water onderzoek naar de gevolgen van klimaatverandering en maakt deze kenbaar door de data te verwerken in visualisaties en kaarten. De data geeft aan wat de huidige status is, wat er volgens de verwachtingen gaat gebeuren en wat hier de gevolgen van zijn. Het doel is om een brede discussie op gang te brengen en draagvlak voor oplossingen te krijgen. Dit dient als opstap naar het verhelderen en bijstellen van verwachtingen en het leveren van een bijdrage om met de gevolgen en kansen van klimaatverandering om te gaan. Volgens Blauwzaam zijn er in de regio veel betrokken burgers, ondernemers, een actief maatschappelijk middenveld en heeft het onderwijs de wens om aan te sluiten bij regionale ontwikkelingen. Afgelopen jaren zijn in samenwerking tussen BlauwZaam en het onderwijs een aantal onderzoeken gedaan over klimaatverandering. De gevolgen voor de regio, de kansen en de uitdagingen stonden daarin centraal. Er is veel informatie over klimaatverandering en de gevolgen daarvan. Om nu en in de toekomst goed te kunnen anticiperen op de veranderingen in het klimaat (klimaatadaptatie) is het van groot belang voor overheid, ondernemers, onderwijs en burgers om zicht te krijgen op de veranderingen in het klimaat en de logische gevolgen voor de streek.

1.2 Opdrachtnemer

Mijn naam is Bart van der Sande, ik ben 20 jaar en ik houd me bezig met sporten (voetbal, tennis en fietsen), natuur (uiteraard), boeken en studentendingen. Ik studeer momenteel Landscape & Environment Management aan de Hogeschool Inholland in Delft, ik zit in het derde jaar van de vier. Mijn motivatie om destijds aan deze studie te beginnen was dat ik graag in de natuur kwam en een kans zag om mijn 'passie' te combineren met mijn carrière. Inmiddels ben ik twee jaar verder en ik heb ik mij al wat meer kunnen oriënteren op het werkveld en de mogelijke toepassing van mijn opgedane kennis in de praktijk. Het lijkt erop dat ik op het juiste moment ben begonnen met deze studie, gezien de enorme verschuiving richting duurzaamheid die momenteel plaatsvindt in onze samenleving.

In de afgelopen twee jaar heb ik van alles geleerd over natuur, diersoorten, de bodem, over de werking van het klimaat, steden, wet- en regelgeving, beleid, ruimtelijke ordening, luchtvervuiling en dergelijke. Tot op zekere hoogte was ik nieuwsgierig naar de lesstof, echter had ik het gevoel dat er nog wel iets ontbrak. Was dit alles? Ik stond niet bepaald te springen om hier straks voor lange tijd mijn dagen mee te vullen. Misschien dat ik wel gewoon liever psychologie wilde studeren, of iets met software en apps. Gelukkig brachten de colleges 'Communicatie & Verandering' redding. Hier kreeg ik voor het eerst inzicht in de menselijke perceptie van het klimaat; en dit had zo veel potentie! Zo ging het bijvoorbeeld over het handelingsperspectief, wat stelt dat mensen een bewuste keuze hebben in hun handelingen en deze keuzes altijd gevolgen / consequenties hebben. Op welke manier neemt een individu zichzelf en de wereld om zich heen waar en welke keuzes maakt hij als gevolg van dit perspectief? Ook ging het over de vraag of de mens boven de natuur staat, of er juist onderdeel van uitmaakt. Ik denk dat klimaatcommunicatie een zeer belangrijke rol speelt in het oplossen van klimaatproblematiek. De stageopdracht 'communicatie en bewustwording' van Blauwzaam biedt een mooie gelegenheid om me hier verder in de verdiepen. Ik denk dat het een mooie uitdaging is die mij goed ligt.

2. Inleiding

2.1 Aanleiding

BlauwZaam heeft de behoefte om een actieve bijdrage te leveren aan de bewustwording van klimaatverandering. Er is behoefte aan een plan, waarin staat aangegeven op welke manier de uitkomsten van verschillende onderzoeken en de aanwezige kennis gedeeld kan worden met de bevolking, de ondernemers en ondernemende organisaties. Dit plan moet draagvlak creëren en bijdrage leveren aan de bewustwording. De waarde van ons onderzoek is daarom ook om bij te dragen aan een realistisch plan voor Blauwzaam over hoe zij een centrale rol kan nemen in deze bewustwording. De huidige situatie is dat veel partijen - zoals Waterschap Rivierenland, Oasen, gemeenten maar ook Blauwzaam - al een bijdrage leveren. Maar blijkbaar volstaat dit nog niet. Ze blijken vooral ambtelijk te werken en niet door te dringen bij de burgers en bedrijven. Daarom is er onderzoek nodig naar de volgende zaken:

- Wat is er al bekend bij de doelgroep(en) over klimaatverandering?
- En wat wordt er al gedaan op het gebied van klimaatadaptatie? Waar zijn ze al mee bezig?
- Wat werkt?
- Waar zitten we op te wachten? Hoe kan bewustwording en stimulans bij de consument worden aangewakkerd? Hoe doen we dat en welke prikkels zijn er: doen we dat het beste op basis van urgentie (mijn achtertuin staat straks vol water) of met geld (we maken het drinkwater of riool afvoer duurder) of kunnen we beter een strategie van verleiding hanteren (draag bij aan duurzaamheid), of iets anders.... Dit moet onderbouwd worden met een communicatietheorie.
- Welke ontwerpprincipes zouden we kunnen inzetten? Communicatieplan: welke communicatiekanalen zijn geschikt? En welke middelen zijn daar voor nodig, bijvoorbeeld ICT-gerelateerd?

2.2 Probleemstelling

Inmiddels heeft Blauwzaam onderzoeksresultaten en oplossingsrichtingen voor specifiek de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden beschikbaar. Bijvoorbeeld kaarten over de waterproblematiek, over het 'meekoppelen' van de wateropgave aan andere functies, visie op klimaatadaptatie in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden en oplossingsmogelijkheden zoals hemelwaterrecuperatie voor Gorinchem. Deze informatie wordt echter pas waardevol wanneer het bij de juiste mensen terecht komt! Blauwzaam wil graag dat er gecommuniceerd wordt - zodat de doelgroepen zich bewust worden van de problemen in het gebied in relatie tot klimaatverandering - én mensen aanzetten tot actie om zelf bij te dragen aan klimaatadaptatie-oplossingen.

2.3 Begrippenlijst

In het onderzoeksrapport zullen een aantal begrippen vermoedelijk vaker voorkomen dan normaal. Om het rapport straks zo duidelijk mogelijk te maken, volgt hier alvast een lijst met begrippen en bijbehorende definities. Wanneer de auteur het heeft over de begrippen uit deze lijst, dan bedoelt hij er het volgende mee:

Key Players

Ondernemers, bedrijven of andere partijen die bepaalde invloed of aanzien hebben binnen de doelgroep. Zij kunnen een grote rol spelen in de totstandkoming van de gewenste gedragsverandering bij andere leden van de doelgroep.

Klimaatadaptatie

Aanpassen aan een veranderend klimaat.

Mitigatie

Het verminderen van de uitstoot van broeikasgasemissies.

Risicodialoog

Het *Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie* omschrijft de risicodialoog als: een gesprek dat gaat over risico's, kansen, ambities en strategische keuzes rondom klimaatverandering. De risicodialoog beoogt inzicht in de antwoorden op de volgende vragen: welke risico's zijn in onze regio wel en niet acceptabel, welke maatregelen zijn nodig en wie neemt die maatregelen?

Stresstest

In een stresstest worden volgens het *Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie* de potentiële kwetsbaarheden voor de klimaatthema's binnen een gebied geïdentificeerd. Door het verzamelen van informatie en het combineren van gegevens over de gevoeligheid van objecten en functies, kan er worden beschreven welke effecten (de 'stress' die op het systeem wordt gezet) klimaatverandering in de toekomst zal hebben. Er wordt onderzocht waar, wanneer en welke knelpunten er onder bepaalde klimaatveranderingen kunnen ontstaan.

3. Projectresultaat

3.1 Verwoording opdracht

De opdracht beoogt een communicatieplan ter bevordering van bewustwording van klimaatverandering en klimaatadaptief gedrag onder de partners van Blauwzaam.

3.2 Onderzoeksdoelstelling

Het onderzoek heeft tot doel het verkrijgen van kennis en inzicht in effectieve klimaatcommunicatie. Aan de hand van deze kennis kan een strategie worden ontwikkeld voor het realiseren van de ambitie van Blauwzaam, namelijk:

‘Het bevorderen van bewustwording van klimaatverandering en het aanwakkeren van stimulans onder partners om hen tot actie aan te zetten om te werken aan klimaatadaptieve oplossingen.’

3.3 Onderzoeksvragen

De vraag die in dit onderzoek centraal staat is:

‘Welke communicatiestrategie zou Blauwzaam kunnen toepassen als het bewustwording van klimaatverandering en stimulans tot klimaatadaptieve maatregelen wil bevorderen onder de partners van Blauwzaam?’

De vraag zal worden beantwoord aan de hand van de volgende deelvragen:

- Welk beleid (*Mondiaal, Europees, Nationaal, Provinciaal, Regionaal*) wordt er gehanteerd met betrekking tot klimaatverandering?
- Wat zijn de fundamenteën van klimaatcommunicatie?
- Wat is de invloed van media en opinieleiders op de publieke opinie rondom klimaatverandering?
- Welke rol spelen collectieve fenomenen in de vorming van individuele opinie rondom klimaatverandering?
- In hoeverre kan klimaatadaptatie beschouwd worden als een innovatie en wat betekent dit voor de strategie?
- Wat zijn mogelijk goede communicatiestrategieën om de gewenste gedragsverandering te bereiken?

3.4 Hypothesen & Conceptueel Model

Eerdere praktijkervaring van Stichting Blauwzaam in combinatie met literatuuronderzoek hebben ertoe geleid dat er vroegtijdig een potentiële strategie is ontwikkeld. Dit betreft het werken met zogenaamde 'Key Players': ondernemers, bedrijven of andere partijen die bepaalde invloed of aanzien hebben binnen de doelgroep. In theorie zouden zij een grote rol kunnen spelen in de bevordering van klimaatbewust handelingsperspectief bij andere ondernemers en bedrijven. Volgens de theorie zouden deze Key Players namelijk in staat zijn om anderen te inspireren en te overtuigen van bepaalde gedragsveranderingen. Als dit in de praktijk inderdaad het geval blijkt te zijn, kan dit op grotere schaal toegepast worden. Dit zou een efficiënte strategie zijn om bepaalde gedragsverandering teweeg te brengen. Je hoeft immers niet iedereen individueel langs te gaan en maatwerk te leveren. Je hoeft er dan alleen achter te komen welke onderlinge groepen of netwerken er bestaan, en wie er binnen deze groepen veel invloed hebben op de rest. Natuurlijk moet je dan nog wel een goed verhaal hebben om deze Key Players te overtuigen. In het beste geval zijn de Key Players zelf al voorloper in de gedragsverandering die je wilt creëren. In dat geval hoef je dit (in theorie) alleen nog maar te vertellen en te verspreiden onder de rest van de doelgroep. Vanaf dat moment gaat het balletje rollen en volgen steeds meer ondernemers / bedrijven het 'goede voorbeeld'. Als je eenmaal een meerderheid hebt bereikt met de boodschap, dan zit het werk erop. Dan is het doel bereikt en vindt er op de gewenste schaal gedragsverandering plaats. Maar nogmaals, dit is in theorie. Daarom zal de theorie getest worden in de praktijk, in de vorm van een klein experiment. De uitkomst van het experiment zal bepalen of de volgende hypothese kan worden aangenomen of verworpen:

(H1) 'Het uitvergroten van klimaatadaptieve oplossingen door 'Key Players' draagt bij aan de stimulans tot klimaatadaptieve actie onder de partners van Blauwzaam.'

(Prikkel = Zekerheid) Inzicht in het representatieve beleid van 'Key Players' met betrekking tot klimaatadaptatie stimuleert een proactieve houding bij de partners ten opzichte van klimaatadaptatie

Behalve *Zekerheid* zijn er ook nog andere prikkels die op dezelfde manier getest zullen worden. Nadat er een nulmeting is opgesteld op basis van de resultaten uit de eerste enquête, zullen de partners in verschillende groepen geconfronteerd worden met een bepaalde prikkel. De andere prikkels waarmee gewerkt zal worden zijn: *Urgentie*, *Sociale prikkel*, *Economische prikkel*, *Waardering* en *Conformereren*. Na confrontatie met deze prikkels zal er een tweede enquête verstuurd worden naar de ondernemers, waarmee een nieuwe meting kan worden opgesteld. Het vergelijken van beide meetmomenten kan een indicatie geven van de effectiviteit van de verschillende prikkels; en of het überhaupt effectief is als Blauwzaam haar partners confronteert. De volgende hypothesen zijn opgesteld en zullen getoetst worden:

(H2) De partners van Blauwzaam zijn eerder geneigd om klimaatadaptieve maatregelen te nemen als ze de urgentie ervan begrijpen

(Prikkel = Urgentie) Confrontatie met de risico's die de subjects lopen als (logisch) gevolg van klimaatverandering stimuleert een proactieve houding ten opzichte van klimaatadaptatie

(H3) De partners van Blauwzaam zijn eerder geneigd om klimaatadaptieve maatregelen te nemen als ze zien dat andere ondernemers hen al voor zijn gegaan

(Prikkel = Sociaal) Confrontatie met de klimaatadaptieve maatregelen van andere ondernemers stimuleert een proactieve houding bij de partners ten opzichte van klimaatadaptatie

(H4) De partners van Blauwzaam zijn eerder geneigd om klimaatadaptieve maatregelen te nemen als ze op de hoogte zijn van de kosten en opbrengsten van de investering

(Prikkel = Economisch) Confrontatie met de geschatte kosten van klimaatadaptieve maatregelen, de toegankelijkheid tot overheidssubsidie en de financiële voordelen op de lange termijn stimuleert een proactieve houding bij de partners ten opzichte van klimaatadaptatie

(H5) De partners van Blauwzaam zijn eerder geneigd om klimaatadaptieve maatregelen te nemen als ze weten dat ze er waardering voor terug krijgen

(Prikkel = Waardering) Confrontatie met het respect en het imago dat klimaatadaptieve ondernemers genieten stimuleert een proactieve houding bij de partners ten opzichte van klimaatadaptatie

(H6) De partners van Blauwzaam zijn eerder geneigd om klimaatadaptieve maatregelen te nemen als men er zich in de media positief over uitsprekt

(Prikkel = Conformereren) Gemedieerde confrontatie met de positieve 'publieke opinie' ten opzichte van klimaatadaptatie stimuleert een proactieve houding bij de partners ten opzichte van klimaatadaptatie

Tevens zullen de volgende hypothesen getoetst worden:

(H7) De partners van Blauwzaam zijn zich bewust van klimaatverandering en de gevolgen voor de regio

(Prediction) De partners scoren gemiddeld hoog op het eerste onderdeel van de enquête, die het bewustzijn van klimaatverandering toetst

(H8) De partners van Blauwzaam zijn zich bewust van het belang van klimaatadaptatie

(Prediction) De partners scoren gemiddeld hoog op het tweede onderdeel van de enquête, die het bewustzijn van het belang van klimaatadaptatie toetst

(H9) De partners van Blauwzaam zijn eerder geneigd om klimaatadaptieve maatregelen te nemen als ze door Blauwzaam geconfronteerd worden met een bepaalde prikkel

(Prediction) De partners die niet worden geconfronteerd door Blauwzaam zullen minder / geen tekenen van een toegenomen proactieve houding ten opzichte van klimaatadaptatie vertonen (ten opzichte van de andere groepen)

(H0a) De partners zijn minder snel geneigd om klimaatadaptieve maatregelen te nemen als ze door Blauwzaam geconfronteerd worden met een bepaalde prikkel

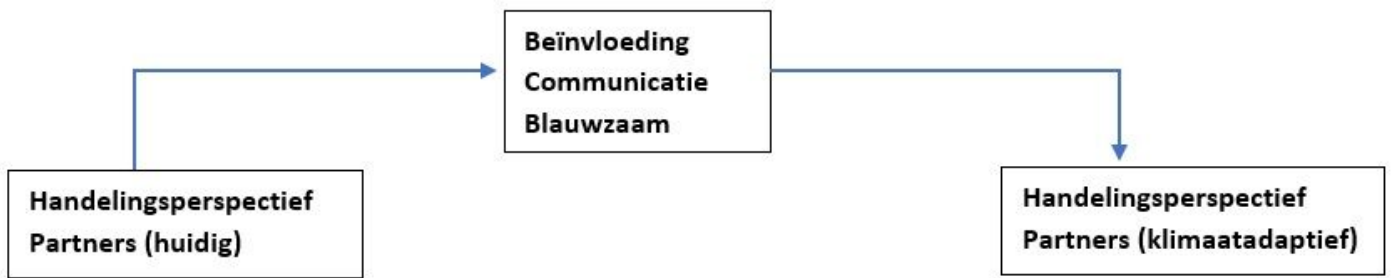
(Prediction) De partners vertonen na confrontatie door Blauwzaam een afgenomen proactieve houding ten opzichte klimaatadaptatie

(H0b) De partners zijn niet eerder of minder snel geneigd om klimaatadaptieve maatregelen te nemen als ze door Blauwzaam geconfronteerd worden met een bepaalde prikkel

(Prediction) Er is geen relatie te ontdekken tussen confrontatie van subjects vanuit Blauwzaam en een veranderende houding ten opzichte van klimaatadaptatie

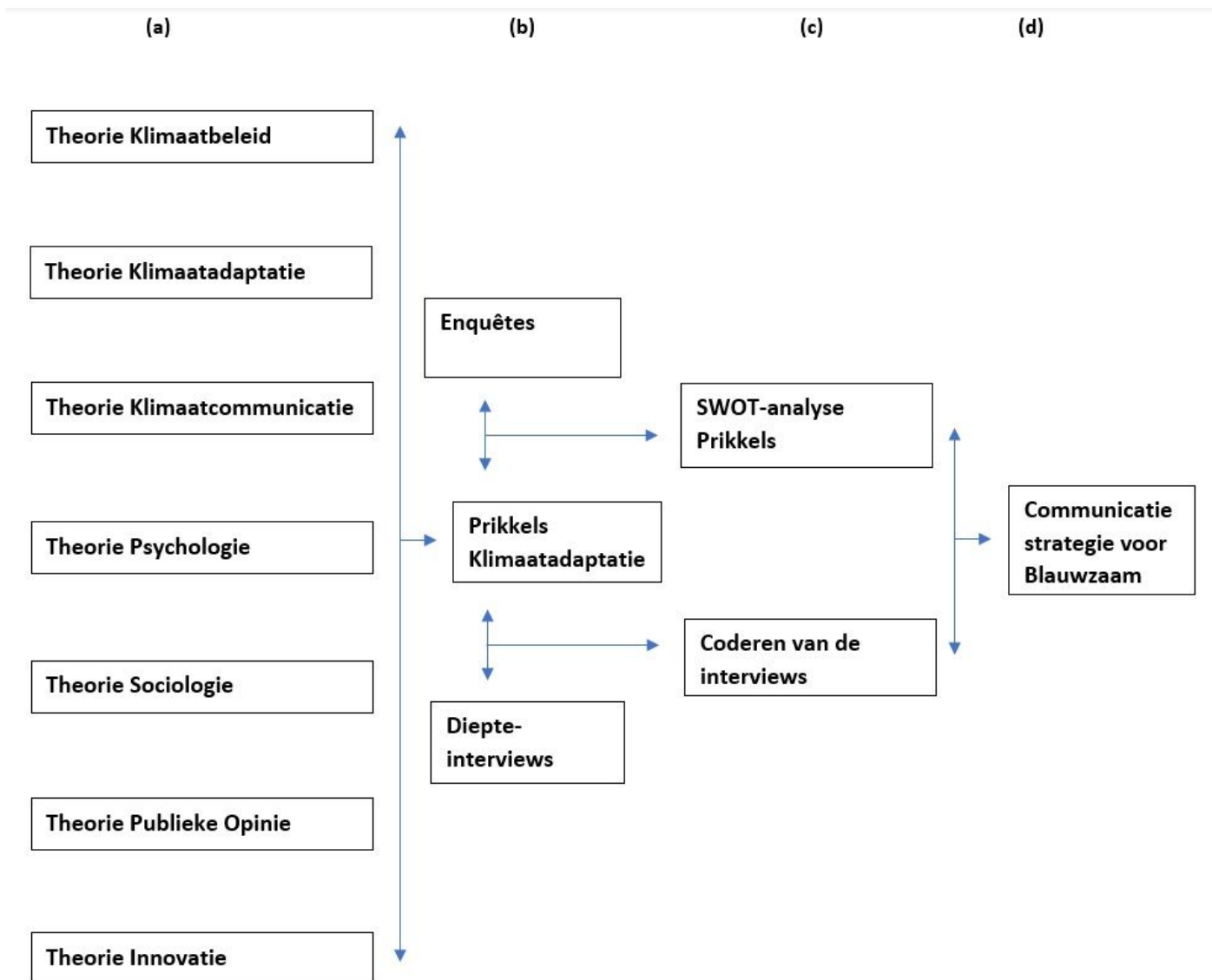
Totdat bovenstaande hypothesen getoetst zijn en er uitspraken kunnen worden gedaan over de effectiviteit van deze prikkels, zal er gewerkt worden met een reeds ontwikkelde strategie. Dit betreft de zogenaamde 'risicodialoog'. Tijdens de risicodialoog worden er gesprekken aangegaan met de doelgroep, waarbij de resultaten van een 'stresstest' worden besproken. Op die manier kan iemand uit de doelgroep inzicht krijgen in de verwachte gevolgen die klimaatverandering voor zijn directe leefomgeving heeft. Het doel hiervan is om een bepaalde gedragsverandering in gang te zetten, namelijk klimaatadaptieve maatregelen. De achterliggende gedachte is dat het inzicht in de mogelijke gevaarlijke gevolgen van klimaatverandering in iemand zijn directe leefomgeving voldoende is om diegene in actie te laten komen om de gevaarlijke gevolgen te beperken. Met behulp van een nader te bepalen meetinstrument zal de effectiviteit van de huidige strategie in kaart worden gebracht. Aan de hand van de uitkomst van deze meetresultaten zal de volgende hypothese worden aangenomen of verworpen:

(H10) 'Het informeren van de doelgroep aan de hand van een risicodialoog over de verwachte gevolgen die klimaatverandering heeft voor hun directe leefomgeving, draagt bij aan de stimulans tot klimaatadaptieve actie onder de partners van Blauwzaam.'

Figuur 1: Conceptueel Model (B. van der Sande)

3.5 Onderzoeksmodel

Figuur 2: Onderzoeksmodel (B. van der Sande)
 Literatuurstudie (a) Veldonderzoek (b) Analysefase (c) Adviesfase (d)

Bovenstaand onderzoeksmodel laat zien in welke fasen dit onderzoek is opgedeeld. In de eerste fase vindt er een literatuurstudie plaats. Concreet bevat deze fase een bestudering van de factoren die een rol spelen bij de bewustwording van klimaatverandering en de stimulans tot klimaatadaptatieve actie. Eerst zal er gezocht worden naar informatie die te vinden is over *Klimaatbeleid*, *Klimaatadaptatie* en *Klimaatcommunicatie*. Daarna zal er nog wat dieper in worden gegaan op bestaande theorieën over *Psychologie*, *Sociologie*, *Publieke Opinie* en *Innovatie* (a). Vervolgens zal er in de tweede fase een veldonderzoek plaatsvinden, waar onderzocht wordt of de gevonden theorie overeenkomt met de praktijk. Tevens zal er in deze fase door middel van enquêtes en interviews specifieke data worden verzameld over de doelgroep (b). Het analyseren van de enquêteresultaten en het coderen van de interviews (c) zal uiteindelijk resulteren in aanbevelingen aan Blauwzaam voor een effectieve communicatiestrategie die toegepast kan worden ter bevordering van bewustwording en stimulans tot actie onder de Partners van Blauwzaam (d). Specifieke onderzoeksactiviteiten volgen in Hoofdstuk 4.

4. Projectactiviteiten

4.1 Fase I (September 2019)

- Literatuuronderzoek naar klimaatcommunicatie
- Opstellen Projectkader
- Opstellen Plan van Aanpak

4.2 Fase II (Oktober 2019)

- Ontwikkeling methodologie *Risicodialoog*
- Ontwikkeling experiment *Prikkels*

- Survey / Enquête opstellen
- Pilot 'Enquête' uitvoeren
- Survey / Enquête versturen naar ondernemers (1)
- Analyseren enquêteresultaten (1)

- Plan opstellen voor pilot *Risicodialoog*
 - Voorbereiding
 - Datacollectieplan
 - Communicatie en transparantie
- Pilot *Risicodialoog* uitvoeren
- Pilot *Risicodialoog* evalueren
- Methodologie *Risicodialoog* afronden

- Plan opstellen voor experiment *Prikkels*
 - *Prikkels bepalen*
 - *Groepen maken*
 - *Prikkels uitwerken*
- Experiment *Prikkels* uitvoeren

- Symposium Blauwzaam

4.3 Fase III (November / December 2019)

- Methodologie *Risicodialoog* in de praktijk toepassen
- Survey / Enquête versturen naar ondernemers (2)
- Experiment *Prikkels* evalueren
- Conclusies trekken uit experiment *Prikkels*
- Aanbevelingen doen op basis van de uitkomsten van experiment *Prikkels*

4.4 Fase IV (Januari 2020)

- Analyse resultaten *Risicodialoog*
- Opstellen van een 'nulmeting' / 'stand van zaken'
- Aanbevelingen doen voor het meten van de voortgang
- Eindpresentatie
- Onderzoeksrapport afronden met daarin een advies over de toe te passen communicatiestrategie

5. Projectgrenzen

5.1 Afbakening in tijd

De stageperiode loopt van september 2019 tot februari 2020

5.2 Afbakening in onderzoeksdoelgroep

Het onderzoek naar het vinden van een werkende strategie voor de bevordering van bewustwording en stimulans tot klimaatadaptieve actie in de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden zal zich alleen richten op de ondernemers die zijn aangesloten bij Stichting Blauwzaam. Deze partners van Blauwzaam liggen verspreid in de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden en wordt begrensd door de dijkkring 16. De ondernemers uit de doelgroep zijn aangesloten bij Stichting Blauwzaam, wat betekent dat ze in bepaalde mate al bezig zijn met duurzaamheid en waarschijnlijk open staan voor vormen van duurzame innovatie. De doelgroep is daarin vermoedelijk verder dan de gemiddelde ondernemer in Nederland en daarom niet representatief voor de rest van Nederland. De uitkomsten van het onderzoek kunnen dan ook niet zomaar gebruikt worden voor adviezen aan andere organisaties of overheden. Wel kan het inzicht geven in mogelijk efficiënte communicatiestrategieën om bepaalde gedragsveranderingen met betrekking tot klimaatverandering en klimaatadaptatie.

5.3 Afbakening in taken en activiteiten

Binnen de stageperiode van 5 maanden worden de volgende taken en activiteiten haalbaar geacht:

- Literatuuronderzoek
- Ontwikkelen van een simpele methodologie om de effectiviteit van de *Risicodialoog* te meten
- Interviewen van ondernemers
- Experiment via de mail
- Analyse van resultaten
- Creëren / vinden van 1 of meerdere bruikbare communicatietools
- Voorlopige uitspraak doen over de effectiviteit van de *Risicodialoog*
- Voorlopige uitspraak doen over de effectiviteit van verschillende *Prikkels*
- Schrijven van een onderzoeksrapport vanuit een communicatieve invalshoek
- Advies geven over te gebruiken communicatiestrategie

Binnen de stageperiode van 5 maanden wordt in ieder geval het volgende niet haalbaar geacht:

- Concrete uitspraken doen over de toename in bewustwording van klimaatverandering en klimaatadaptief gedrag onder de partners van Blauwzaam (want er is nog geen nulmeting en de stageperiode is te kort om 2 meetmomenten op te kunnen stellen)
- Definitieve uitspraak doen over de effectiviteit van de *Risicodialoog*
- Definitieve uitspraak doen over de effectiviteit van verschillende *Prikkels*
- Schrijven van een onderzoeksrapport vanuit een multidisciplinaire invalshoek

5.4 Randvoorwaarden

Opleiding

- De stageopdracht richt zich op een actueel terrein en/of actuele ontwikkelingen binnen het betreffende vakgebied en/of bestaat uit toegepast onderzoek op (beginnend) HBO-niveau uitgevoerd in opdracht van het bedrijf waar de stage plaatsvindt;
- Met de stageopdracht ben je in staat om de bedoelde competentie(niveau)s te behalen en het bedoelde eindproduct op te leveren;
- De stageplaats sluit aan bij het beroepsveld, gewenst beroepsprofiel en functies en rollen daarbinnen;
- Je bedrijfsbegeleider maakt voldoende tijd vrij voor begeleiding (op gepaste afstand);
- Je bedrijfsbegeleider biedt je de gelegenheid binnen het bedrijf te werken aan je stageopdracht;
- Je bedrijfsbegeleider stelt de noodzakelijke bedrijfsgegevens beschikbaar;
- Je bedrijfsbegeleider biedt je voldoende faciliteiten om je stageopdracht op een juiste wijze te kunnen uitvoeren (minimaal 70% van de stagetijd is hiervoor beschikbaar);
- Je bedrijfsbegeleider is verplicht tot het vergoeden van gemaakte kosten die in het belang van de stageopdracht worden gemaakt, overige vergoedingen zijn niet verplicht;
- Je opdrachtgever is geen familie van je, behoort niet tot je vriendenkring en is geen (oud)werkgever van je.
- Je hebt je stageplan besproken met je studieloopbaanbegeleider en toegevoegd aan je stageaanvraag;
- Je voldoet aan de toelatingseisen zoals is vastgelegd in het OER (P behaald, minimaal 40 EC uit studiejaar 2 zijn behaald, SLB van jaar 2 is gehaald en voor Onderzoeken 2: Onderzoeksopzet geldt het bodemcijfer 40).
- De onderzoeksverantwoording en verslag upload je in Moodle via assignments. Daar wordt vervolgens automatisch door het Ephorus programma op plagiaat gescand. Zorg ervoor dat je de bronnen op de juiste manier vermeldt;
- Als richtlijn voor de grootte van het verslag geldt een omvang van 35 bladzijden hoofdtekst (van de inleiding tot en met de aanbevelingen);
- 24 januari is de uiterlijke inleverdatum van het verslag en beroepsproducten in Onstage;
- De afronding (alle onderdelen 55 of meer of voldaan) van je stage mag maximaal twee onderwijsperiode uitlopen, duurt je stage langer dan dien je opnieuw te beginnen;
- Je stage verricht je op je stageplaats;
- Verwacht wordt dat je minimaal 70% van de tijd aan je stageopdracht besteedt. De overige 30% van de tijd kan je aan andere stage gerelateerde activiteiten besteden.

Opdrachtgever

- Elk plan moet passen in de benadering en de principes van de organisatie. Deze staan beschreven in de missie en doelstellingen van de Stichting.
- Blauwzaam is een Stichting en heeft daarom een beperkt budget. Houd daar rekening mee in het advies.

Student

- Ik kan gebruik maken van een fysieke werkplaats in de regio
- Ik heb toegang nodig tot het netwerk van Blauwzaam / ik moet de partners in naam van Blauwzaam kunnen benaderen

6. Tussenresultaten (producten)

Het eindresultaat beoogt een communicatieplan ter bevordering van bewustwording van klimaatverandering en klimaatadaptief gedrag onder de partners van Blauwzaam. De volgende tussenresultaten zullen verschijnen:

Projectkader

Om tot een goed onderzoek te komen maak ik eerst een projectkader, waarin ik een conceptueel model en een voorlopig onderzoeksmodel model maak. Dit doe ik aan de hand van literatuur en gesprekken met mijn opdrachtgever. Hieruit volgt een voorlopige hoofdvraag en deelvragen.

Plan van Aanpak

De stage begint met het maken van een plan van aanpak. In dit plan van aanpak worden de puntjes op de 'i' gezet t.a.v. de inhoud, aanpak van het onderzoek en het niveau van mijn stage.

Theoretisch kader

Nadat ik een probleem heb vastgesteld en onderzoeksvragen heb bedacht, is het tijd om te ontdekken welke theorieën en ideeën er bestaan rondom het onderwerp. Deze informatie verzamel ik in het theoretisch kader, waar ik verder in het onderzoek op voort bouw. Het geeft richting aan het onderzoek en vormt de wetenschappelijke verantwoording van mijn onderzoek.

Canva illustraties

Door middel van Canva illustraties probeer ik de probleemstelling en de onderzoeksdoelstelling te verbeelden. Plaatjes zeggen vaak meer dan woorden, of kunnen in ieder geval snel duidelijk maken hoe iets in elkaar zit. Dit draagt niet bij aan de ontwikkeling van de verplichte competenties, maar is wel een tussenproduct.

Methodologie 'Risicodialoog'

In de methodologie leg ik uit hoe mijn onderzoek zal verlopen en hoe ik tot meetresultaten kom. Hierin beschrijf ik welke methoden ik toepas om mijn hypothesen te testen, wat uiteindelijk bijdraagt aan het vinden van een antwoord op mijn onderzoeksvraag. Ik dit geval beschrijf ik hoe de *Risicodialoog* toegepast zal worden, welke data ik wil verzamelen en wat ik hier uiteindelijk mee hoop te bereiken. Als het goed is kan iemand het onderzoek reproduceren op basis van deze methodologie. Wanneer hier min of meer dezelfde resultaten uitkomen, betekent het dat de methodologie valide en betrouwbaar is.

Uitkomsten van het experiment 'Prikkel(s)'

Het experiment met 'Prikkel(s)' zal bepaalde uitkomsten opleveren, waaruit voorzichtig geconcludeerd kan worden welke prikkel(s) potentieel bij kan/kunnen dragen aan de bevordering van bewustwording van klimaatverandering en klimaatadaptief gedrag. Een positieve uitkomst kan voor Stichting Blauwzaam aanleiding zijn om een nieuwe strategie te introduceren voor het bereiken van klimaatadaptieve gedragsverandering.

Nulmeting 'bewustwording en klimaatadaptieve actie'

De gesprekken en interviews met partners van Blauwzaam zullen resulteren in een nulmeting, met daarin beschreven de huidige stand van zaken in bewustzijn van klimaatverandering en klimaatadaptief gedrag. Als Blauwzaam deze nulmeting eenmaal heeft, kan het deze bijvoorbeeld jaarlijks updaten. Door de nieuwe metingen te vergelijken met het basisjaar (2019), kan de voortgang worden gemeten. Zo kan Blauwzaam evalueren of de aanpak succesvol is, of dat er misschien opnieuw moet worden nagedacht over een strategie.

Voorstel communicatietool

Er is hardop uitgesproken dat de huidige communicatietool (*de klimaatatlas van Nelen & Schuurmans*) niet 100% voldoet aan de vraag vanuit de markt. Er is namelijk geen administratie, waardoor het voor derde partijen (als Blauwzaam) niet mogelijk is om zelf informatie toe te voegen. Stichting Blauwzaam zoekt naar iets om de boodschap over te brengen (bijvoorbeeld met Storymaps); de klimaatatlas is echter puur bedoeld om informatie te presenteren. Ook is er behoefte aan een koppeling naar projectmatig werken en wetenschappelijk onderzoek. Gedurende mijn stageperiode ga ik op zoek naar een dergelijke tool. Mocht zoiets nog niet bestaan of onvindbaar zijn, dan zal ik een lijstje opstellen met eisen waar het aan zou moeten voldoen en de behoeften vanuit de markt. Dit kan Blauwzaam helpen in de zoektocht naar een toekomstige tool, of kan gebruikt worden om zelf een tool te ontwikkelen.

Overzicht met mogelijke communicatiestrategieën

Het uiteindelijke doel van mijn stageopdracht bij Blauwzaam is om advies te geven over een effectieve communicatiestrategie, die toegepast kan worden om klimaatadaptief gedrag onder de partners van Blauwzaam te bevorderen. Uit een aantal verschillende alternatieven, zal de beste worden gekozen en aanbevolen (of een combinatie).

7. Kwaliteit

Om voldoende kwaliteit te waarborgen in het proces en de beantwoording van mijn onderzoeksvraag zal ik een aantal stappen doorlopen. Ten eerste zal ik veel overleggen met Rolia Wiggelinkhuijsen, mijn stagebegeleider van Blauwzaam. Tevens zal ik tijdens het proces feedback ontvangen van medestudenten, mijn stagebegeleider Ted van der Klaauw van Hogeschool Inholland en andere docenten van Hogeschool Inholland. Dit betreft voornamelijk de opstartfase met het projectkader en het plan van aanpak. Door in het begin goed na te denken over de aanpak van het onderzoek, voorkom ik de kans op fouten verderop in het proces. De terugkoppeling en communicatie zal hoofdzakelijk via de mail verlopen, waarbij ik een onderdeel opstuur en na een aantal dagen feedback terug ontvang. Bij onduidelijkheden kan er altijd gebeld worden. Ook vindt er geregeld fysieke overleg plaats, op Hogeschool Inholland met Ted en in Noordeloos met Rolia. Voor directe ondersteuning of onduidelijkheden kan ik altijd terecht bij Martin de Winter, die mijn begeleider op locatie (Hokra) is. Voor specifieke zaken kan ik altijd de hulp van experts in vragen. Zo ben ik bijvoorbeeld van plan om contact op te nemen met Ecochain, een bedrijf dat gespecialiseerd is in het meten van duurzaamheid bij bedrijven. Mijn onderzoek zal zich richten op bewustwording en klimaatadaptief gedrag; dit is niet helemaal hetzelfde als duurzaamheid, maar ik verwacht dat er wel raakvlakken zijn. Verder kan ik indien nodig ook nog Maurits van der Heijde inschakelen voor hulp. Hij is psycholoog en docent communicatie op Hogeschool Inholland Delft. Hij heeft veel verstand van gedragsverandering en de psychologische factoren die een rol spelen bij klimaatverandering.

Door de kwaliteit van tussenproducten zo hoog mogelijk te houden, vergroot ik de kans op een kwalitatief goed antwoord op mijn onderzoeksvraag. Voor het eindproduct kan ik tussentijds geen feedback aanvragen. Ik lever het éénmalig in en daar krijg ik dan een geldende beoordeling voor. Wel is er de mogelijkheid om voor structurele onderdelen van het onderzoeksrapport feedback aan te vragen, bijvoorbeeld de inhoudsopgave. Door dergelijke zaken op orde te hebben, kan ik me volledig focussen op de inhoud van het eindproduct. Ik werk hier een aantal maanden hard aan en ik verwacht dat dit genoeg is om het tot een goed einde te volbrengen.

8. Projectorganisatie

In principe werk ik in mijn eentje aan dit onderzoek. Ik ben er dan ook zelf verantwoordelijk voor dat het onderzoek in goede banen loopt en dat de planning wordt nageleefd. Het onderzoek is onderdeel van een project van Stichting Blauwzaam, namelijk het 'Blauwgroen Fundament'. Met dit project wordt in beeld gebracht welke gevolgen de klimaatverandering op de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden hebben. Ik ga mij bezig houden met de communicatie van deze gevolgen. Ik werk nauw samen Rolia Wiggelinkhuijsen. Zij is betrokken geweest bij de oprichting van Blauwzaam en is ondanks haar leeftijd nog steeds zeer actief in het werkveld. Ze heeft een groot netwerk opgebouwd en beschikt over veel ervaring en kennis van zaken. Rolia wordt bijgestaan door Renee van den Berg, die haar op digitaal gebied veel leert en meedenkt over oplossingen voor de vraagstukken van Blauwzaam. Renee is recent afgestudeerd en kent Rolia al een lange tijd. Daarnaast werkt ook Daan Willems mee aan het project van Blauwzaam. Hij werkt voor het waterschap Rivierenland en heeft veel kennis van de 'Stresstest' en de 'Risicodialoog'.

Stichting Blauwzaam heeft geen fysieke locatie of kantoor ter beschikking. Daarom mag ik gebruik maken van een werkplek op het kantoor van Hokra, een communicatieadviesbureau in Noordeloos. Dit is mogelijk gemaakt door de directeur van Hokra, Martin de Winter. Ik voer het onderzoek uit namens Hogeschool Inholland Delft, als onderdeel van mijn derdejaars-stage van de opleiding Landscape and Environment Management. Vanuit Inholland wordt ik begeleid door docent Ted van der Klaauw. Nu volgt een overzicht van de NAW-gegevens van alle betrokkenen.

Hogeschool Inholland

Rotterdamseweg 141
2628 AL Delft
Domein 'Agri, Food & Life Sciences'
Landscape and Environment Management

Student

Bart van der Sande
619597@student.inholland.nl
bart@vandersande.eu
06 - 55 07 56 95

Begeleiding Hokra

Martin de Winter
Algemeen directeur
MdWinter@hokra.nl

Stichting Blauwzaam

Hei en Boeicopseweg 59
4126 RE Hei- en Boeicop

Rolia Wiggelinkhuijsen

rolia@heikopperhof.nl
06 - 12 03 68 03

Daan Willems

D.Willems@wsrl.nl

Ted van der Klaauw

ted.vanderklaauw@inholland.nl
+31884664726 (Inholland)
+31611361443 (Mobiël)

Het overleg met Rolia, Renee en Daan vindt iedere twee weken op vrijdag plaats. De locatie is bij Rolia thuis in Molenaarsgraaf of bij Hokra in Noordeloos.

9. Planning

9.1 Fase I (September 2019)

- Literatuuronderzoek naar klimaatcommunicatie
- Opstellen Projectkader
- Opstellen Plan van Aanpak

9.2 Fase II (Oktober 2019)

- Ontwikkeling methodologie *Risicodialoog*
- Ontwikkeling experiment *Prikkels*

- Survey / Enquête opstellen
- Pilot 'Enquête' uitvoeren
- Survey / Enquête versturen naar ondernemers (1)
- Analyseren enquêteresultaten (1)

- Plan opstellen voor pilot *Risicodialoog*
 - Voorbereiding
 - Datacollectieplan
 - Communicatie en transparantie
- Pilot *Risicodialoog* uitvoeren
- Pilot *Risicodialoog* evalueren
- Methodologie *Risicodialoog* afronden

- Plan opstellen voor experiment *Prikkels*
 - *Prikkels bepalen*
 - *Groepen maken*
 - *Prikkels uitwerken*
- Experiment *Prikkels* uitvoeren

- Symposium Blauwzaam

9.3 Fase III (November / December 2019)

- Methodologie *Risicodialoog* in de praktijk toepassen
- Survey / Enquête versturen naar ondernemers (2)
- Experiment *Prikkels* evalueren
- Conclusies trekken uit experiment *Prikkels*
- Aanbevelingen doen op basis van de uitkomsten van experiment *Prikkels*

9.4 Fase IV (Januari 2020)

- Analyse resultaten *Risicodialoog*
- Opstellen van een 'nulmeting' / 'stand van zaken'
- Aanbevelingen doen voor het meten van de voortgang
- Eindpresentatie
- Onderzoeksrapport afronden met daarin een advies over de toe te passen communicatiestrategie

9.5 Strokenplanning

Tabel 1: Strokenplanning Stage Blauwzaam (B. van der Sande)

Werkweek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Fase I																	X	X				
Literatuuronderzoek																	X	X				
Projectkader																	X	X				
Plan van Aanpak																	X	X				
Fase II																	X	X				
Ontwikkeling Methodologie <i>Risicodialoog</i>																	X	X				
Ontwikkeling Experiment <i>Prikkels</i>																	X	X				
Survey / Enquête opstellen																	X	X				
Pilot 'Enquête' uitvoeren																	X	X				
Survey / Enquête versturen naar ondernemers (1)																	X	X				
Analyseren enquêteresultaten																	X	X				
Opstellen Pilot <i>Risicodialoog</i>																	X	X				
Opstellen Plan Experiment <i>Prikkels</i>																	X	X				
Uitvoeren Pilot <i>Risicodialoog</i>																	X	X				
Evaluatie Pilot <i>Risicodialoog</i>																	X	X				
Uitvoeren Experiment <i>Prikkels</i>																	X	X				
Afronden Methodologie																	X	X				
Symposium Blauwzaam																	X	X				
Fase III																	X	X				
Risicoconfrontatie partners voorbereiden																	X	X				
<i>Risicodialoog</i> in praktijk brengen																	X	X				
Survey / Enquête versturen naar ondernemers (2)																	X	X				
Experiment <i>Prikkels</i> evalueren																	X	X				
Conclusies trekken uit experiment <i>Prikkels</i>																	X	X				
Aanbevelingen doen op basis van experiment <i>Prikkels</i>																	X	X				
Fase IV																	X	X				
Analyse resultaten <i>Risicodialoog</i>																	X	X				
Opstellen van een 'Nulmeting' / 'Stand van Zaken'																	X	X				
Aanbevelingen doen voor Meten Voortgang																	X	X				
Eindpresentatie																	X	X				
Onderzoeksrapport afronden																	X	X				

10. Kosten en Baten

Mensuren

95 dagen van 09.00u tot 17.00u komt neer op 855 uren

Hulpmiddelen

- Literatuur & Wetenschappelijke bronnen
- Studieboek 'Strategische Communicatie' (N. Aarts, C. Steuten & C. van Woerkum)
- Studieboek 'Experimental Design for the Life Sciences' (G. D. Ruxton & N. Colegrave)
- Expertise van medestudenten
- Expertise van Blauwzaam
- Expertise van Inholland
- Expertise van Hokra
- Expertise van externe partijen ...

Baten

- Kennis van klimaatcommunicatie (Blauwzaam)
- Kennis van klimaatcommunicatie (Bart)
- Communicatiestrategie (Blauwzaam)
- Klimaatcommunicatiestrategie (Algemeen)
- Uitbreiding van netwerk (Bart)
- Praktijkervaring (Bart)
- Stagevergoeding (Bart)

Kosten

- Stagevergoeding Stagiair (Blauwzaam)
- Personeelskosten Stagiair (Hokra)
- Verblijfskosten Noordeloos (Bart)

11. Risico's

Praktijk blijkt anders dan theorie (Extern)

Het komt heel vaak voor dat een theorie in de praktijk heel anders uitpakt. Het is waarschijnlijk dat dit ook nu weer het geval is: de praktijk laat zich niet voorspellen. Achteraf blijken er nog talloze andere factoren mee te hebben gespeeld, waar in de theorie niet over is nagedacht. Nu gaat het om de mate waarin de praktijk verschilt van de theorie. Als bijvoorbeeld beide communicatiestrategieën (Risicodialoog & Key Players) helemaal geen effect zouden hebben op het klimaatadaptief gedrag van de partners, dan moeten we als Blauwzaam zijnde weer opnieuw beginnen. Hoewel dit (in deze mate) niet echt waarschijnlijk is, is het wel iets om in het achterhoofd rekening mee te houden.

Partners van Blauwzaam willen niet meewerken (Extern)

Als Blauwzaam zijnde gaan we er vanuit dat de ondernemers graag met ons / mij in gesprek gaan over klimaatverandering en klimaatadaptatie. Immers bieden we hulp en expertise aan, waar ze in theorie alleen maar beter van worden. Maar misschien zien de ondernemers dit anders of zitten ze helemaal niet op hulp te wachten.

Bewustwording & Stimulans blijkt moeilijk meetbaar te maken (Extern)

Er hangt in dit onderzoek veel af van de mate waarin begrippen als 'bewustwording' en 'stimulans' meetbaar kunnen worden gemaakt. Als het niet lukt om deze zaken meetbaar te maken, dan heeft het onderzoek weinig zin. We willen er namelijk achter komen welke communicatiestrategie goed werkt; als de voortgang niet meetbaar is, dan gaat dat niet lukken!

Experiment mislukt (Extern)

Op de planning staat de uitvoering van een (klein) experiment. Dit is bedoeld om een hypothese te toetsen en op basis van de uitkomst kan een mogelijke communicatiestrategie worden uitgewerkt. Dit experiment gaat over de invloed die *Key Players* hebben op de andere partners en zal hoogstwaarschijnlijk onder 'echte' omstandigheden worden uitgevoerd. Dit betekent dat je als onderzoeker (relatief) weinig invloed hebt op het verloop van experiment. Er is altijd sprake van onvoorziene omstandigheden en er kan van alles mis gaan. Ook zijn er maar weinig kansen om het experiment uit te voeren omdat ik als onderzoeker afhankelijk ben van omstandigheden die ik niet kan voorspellen of simuleren. Gelukkig is het experiment geen essentieel onderdeel van het onderzoek, dus het mislukken van het experiment kan opgevangen worden. Het zou echter een waardevolle toevoeging zijn voor het advies aan Blauwzaam als het onderbouwd kan worden met praktijkervaring.

Student haalt zijn planning en deadlines niet (Intern)

Er is een gedetailleerde strokenplanning opgesteld met daarin de activiteiten die per week uitgevoerd dienen te worden. Als dit allemaal lukt zou het resultaat vermoedelijk het beste zijn. Het is en blijft echter een schatting en er bestaat altijd het risico dat activiteiten langer duren dan ingecalculeerd. Er is maar weinig speling in de planning; eventuele vertragingen kunnen over het algemeen slecht worden opgevangen. Er is veel werk te doen en dat moet allemaal passen in 5 maanden.

Student onderschat de hoeveelheid werk (Intern)

Ik heb een poging gedaan om in te schatten hoeveel tijd ik kwijt ben per activiteit. Dit hangt een beetje samen met het vorige risicopunt: het is goed mogelijk dat bepaalde activiteiten meer tijd kosten dan verwacht.

Student verliest zijn motivatie (Intern)

Ik ben met veel zin en enthousiasme begonnen aan deze opdracht. Ik denk dat de opdracht mij goed ligt en ik ben vooral erg nieuwsgierig naar de resultaten. Dat helpt enorm denk ik. Ik heb er echter wel bepaalde verwachtingen van en ik heb bepaalde aannames gedaan. Op basis van die aannames en verwachten is mijn enthousiasme gebaseerd. Het probleem met verwachtingen is alleen dat ze niet altijd uitkomen. Er is flexibiliteit ingecalculeerd, maar je weet nooit wat de praktijk brengt. Misschien dat ik na verloop van tijd enorm vastloop; misschien dat ondernemers niet meewerken; misschien dat de samenwerking niet lekker verloopt; misschien dat de uitkomsten niet valide zijn; je weet het niet. Het is aan mij om op deze zaken zo goed mogelijk te anticiperen, maar het kan gebeuren dat ik na aanleiding van dergelijke gebeurtenissen mijn motivatie verlies om er iets moois van te maken.

Samenwerking / communicatie onderling loopt niet lekker (Intern)

Ondanks dat het een individuele opdracht is, is samenwerking met anderen noodzakelijk. Het is daarom van belang dat de samenwerking en communicatie met de andere betrokkenen goed verloopt. Dit draagt bij aan het proces en uiteindelijk aan het resultaat. Het kan gebeuren dat de samenwerking onderling niet goed verloopt, vanwege uiteenlopende redenen. Als bepaalde personen in de groep elkaar niet liggen, kan dit de stemming en de samenwerking negatief beïnvloeden. Ook de communicatie kan stropen, vanwege het laat terugmailen of niet opnemen van de telefoon. Goede afspraken hierover kunnen dit voorkomen.

Student krijgt heimwee

Ik woon in Delft en loop stage in Noordeloos. Ik slaap hier op de camping en ben er in principe 5 dagen in de week. Ik woon in Delft nog bij mijn ouders en op vakanties na is dit de eerste keer dat ik echt zelfstandig leef. Ik verwacht het niet, maar ik zou me natuurlijk altijd alleen kunnen gaan voelen of heimwee naar huis kunnen krijgen. Dit kan de kwaliteit en de voortgang van het onderzoek belemmeren. Thuiswerken zou dan wel een oplossing kunnen zijn.

Student valt niet goed in de groep

Ik voer mijn stageopdracht uit op het kantoor van Hokra. Ik zit daar tussen het personeel van Hokra en kom als nieuwkomer binnen de groep. Ik ben er slechts 5 maanden en werk in principe niet samen met mensen van Hokra. Als gevolg daarvan is er niet direct iets wat ons bindt, waardoor er geen noodzaak is tot contact of samenwerking. Ook is er al sprake van een bepaalde cultuur op de werkvloer en ben ik in eerste instantie een nieuwkomer binnen de groep. De groep kan mij accepteren als nieuwkomer of afstoten. Ik heb daar zelf enige invloed op, maar uiteindelijk is het aan de groep. Buiten de groep vallen is normaal gesproken niet wenselijk en zal waarschijnlijk niet op een positieve manier bijdragen aan het onderzoek.

Voorlopige literatuurlijst

- Akerlof, K., Kennedy, C., & George Mason University. (2013). Nudging Toward a Healthy Natural Environment: How Behavioral Change Research Can Inform Conservation. Geraadpleegd van <https://www.climatechangecommunication.org/wp-content/uploads/2016/03/June-2013-Nudging-Toward-a-Healthy-Natural-Environment-How-Behavioral-Change-Research-Can-Inform-Conservation.pdf>
- Amelung, D., Fischer, H., Herrmann, A., Aall, C., Louis, V. R., Becher, H., ... Sauerborn, R. (2019). Human health as a motivator for climate change mitigation: results from four European high-income countries. Geraadpleegd van <https://www.sciencedirect-com.inholland.idm.oclc.org/science/article/pii/S095937801830551X>
- Anderson, A. (2011). Sources, media, and modes of climate change communication: the role of celebrities. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 535–546. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/wcc.119>
- Leiserowitz, A., Maibach, E., Rosenthal, S., Kotcher, J., Ballew, M., Goldberg, M., & Gustafson, A. (2018). Climate change in the American mind: December 2018. Yale University and George Mason University. New Haven, CT:
Yale Program on Climate Change Communication. Geraadpleegd van <http://www.climatechangecommunication.org/wp-content/uploads/2019/01/Climate-Change-American-Mind-December-2018-min.pdf>
- Loeper, A., Steiner, J., & Stewart, C. (2014). Influential Opinion Leaders. *The Economic Journal*, 124(581), 1147–1167. <https://doi.org/10.1111/ecoj.12100>
- Nerlich, B., Koteyko, N., & Brown, B. (2009). Theory and language of climate change communication. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 97–110. <https://doi.org/10.1002/wcc.2>
- PECK, L. S., BARNES, D. K. A., COOK, A. J., FLEMING, A. H., & CLARKE, A. (2009). Negative feedback in the cold: ice retreat produces new carbon sinks in Antarctica. *Global Change Biology*, 16(9), 2614–2623. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2486.2009.02071.x>
- Priest, S. (2016). The Communication Challenge of Our Century. *Communicating Climate Change*, 1–21. https://doi.org/10.1057/978-1-137-58579-0_1
- Roeser, S. (2012). Risk Communication, Public Engagement, and Climate Change: A Role for Emotions. *Risk Analysis*, 1033–1040. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2012.01812.x>
- Weingart, P., Engels, A., & Pansegrau, P. (2000). Risks of communication: discourses on climate change in science, politics, and the mass media. Geraadpleegd van <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1088/0963-6625/9/3/304>

(Concept) Inhoudsopgave eindverslag

Samenvatting	1
Voorwoord	2
Inleiding	5
Context en probleemstelling	7
1.1 Probleemanalyse	7
1.2 Probleemstelling	9
1.3 Onderzoeksdoelstelling	9
1.4 Onderzoeksvragen	10
Versie 'Bewustwording'	10
Versie 'Stimulans'	10
1.5 Begrippenlijst	10
Theoretisch kader	11
2.1 Klimaatbeleid	11
2.2 Diffusion of Innovations toegepast op duurzaamheid	12
2.3 Fundamenten van Klimaatcommunicatie	12
2.4 Individu versus Collectief	15
2.5 Het belang van Opinieleiders	16
2.6 Yale Project on Climate Change Communication	16
2.7 Klimaatsceptici, Mediacommunicatie & Publieke Opinie	17
2.8 Het doel van wetenschapscommunicatie	18
2.9 De Nieuwe Boodschap	19
Materiaal & Methoden	20
3.1 Onderzoeksmodel / Conceptueel Model	20
3.2 Onderzoekspopulatie	20
3.3 Dataverzamelmethode	20
3.4 Meetinstrument	20
3.5 Analyse	20
Resultaten	21
Conclusies	22
5.1 Conclusie hypothesen	22
5.2 Conclusie hoofdvraag	22
5.3 Aanbevelingen	22
Discussie	23
6.1 De tragiek van klimaatadaptatie	23
6.2 Wat is waarheid?	24
6.3 Klimaatscepticisme nader bekeken	25
6.4 Ethiek van klimaatwetenschap	26
Literatuurlijst	27

(Concept) Inleiding eindverslag

“When a large group of agents seek to coordinate their behaviour in an uncertain environment, it is common for individuals to look to better informed experts for guidance” (Loeper, Steiner, & Stewart, 2014, p. 1147). In de Delftse collegezalen van Inholland werd ergens in 2018 plotseling mijn interesse aangewakkerd. Ik zat in het tweede jaar van de opleiding ‘Landscape and Environment Management’ en was toen 19 lentes jong. Tot dusver leerde ik van alles over natuur, diersoorten, de bodem, over de werking van het klimaat, steden, wet- en regelgeving, beleid, ruimtelijke ordening, luchtvervuiling en dergelijke. Tot op zekere hoogte was ik nieuwsgierig naar de lesstof, echter had ik het gevoel dat er nog wel iets ontbrak. Was dit alles? Ik stond niet bepaald te springen om hier straks voor lange tijd mijn dagen mee te vullen. Misschien dat ik wel gewoon liever psychologie wilde studeren, of iets met software en apps. Gelukkig brachten de colleges ‘Communicatie & Verandering’ redding. Hier kreeg ik voor het eerst inzicht in de menselijke perceptie van het klimaat; en dit had zo veel potentie! Zo ging het bijvoorbeeld over het handelingsperspectief, wat stelt dat mensen een bewuste keuze hebben in hun handelingen en deze keuzes altijd gevolgen / consequenties hebben. Op welke manier neemt een individu zichzelf en de wereld om zich heen waar en welke keuzes maakt hij als gevolg van dit perspectief? Ziet hij de aarde bijvoorbeeld als middel dat slechts dient voor de bevrediging van de behoeftes van de mens? Geloof hij dat de aarde oneindig kan leveren of dat de aarde uitgeput kan raken? Geloof hij dat de aarde opwarmt? Geloof hij dat dit op korte termijn ook gevolgen voor hem persoonlijk kan hebben? En geloof hij dat hij samen met anderen de kern van zowel het probleem als de oplossing is? Er zijn nog oneindig veel meer ‘variabelen’ te bedenken binnen dit handelingsperspectief; en nog meer verschillende antwoorden. Met andere woorden zou je de klimaatproblematiek het ongewenste gevolg kunnen noemen van onze waarden, overtuigingen en handelingen. Andere theorie die aan bod kwam betrof de verschillende typen communicatie (informatief, persuasief, educatief), de psychologische weerstand tegen bepaalde boodschappen (slecht nieuws in het bijzonder) en het bestaan van sociale dilemma’s (ook wel de paradox van het collectief genoemd).

Een hoop termen in één keer, laten we even terug gaan naar de eerste zin van de afleiding. Het citaat is afkomstig uit een wetenschappelijk onderzoek naar de invloed van ‘Influential Opinion Leaders’. Ik kwam de term voor het eerst tegen in een rapport uit 2016, genaamd ‘The Communication Challenge of Our Century’. De auteur, Susanna Priest, beschrijft hier het belang van de opinie van invloedrijke leider als Barack Obama en de Paus van de Katholieke kerk. In het geval van klimaatverandering en de opwarming van de aarde, een maatschappelijke kwestie waar veel publieke discussie en twijfel over bestaat, wordt heel veel waarde gehecht aan uitspraken van dergelijke figuren. Wanneer zij hun ernst uitspreken over de situatie en oproepen tot collectieve actie, blijken veel mensen bereid om dit aan te nemen als waarheid. Overigens werkt dit andersom ook, wanneer invloedrijke figuren zich presenteren als critici van klimaatverandering en opwarming van de aarde (Priest, 2016). Dit lijkt op het eerste gezicht misschien vreemd, maar het wordt duidelijker wanneer we het fenomeen van groepsgedrag nader bekijken. Hier komt de stelling van Loeper et al. (2014) van pas. Zij stellen namelijk dat een grote groep ‘agents’ in een onzekere situatie of omgeving de neiging hebben om hun gedrag te conformeren aan dat van een ‘beter geïnformeerde expert’ (Loeper et al., 2014).

Deze spannende theorie uit de sociologie kan mogelijk vertaald worden naar de klimaatkwestie en praktisch gebruikt worden bij het oplossen van problemen en vraagstukken. Wanneer we bijvoorbeeld de ambitie hebben om een grote groep te overtuigen van de urgentie van klimaatverandering en aan willen zetten tot actie voor klimaatadaptatieve maatregelen, lijkt dit op het eerste gezicht een behoorlijke opgave. Ten eerste zouden we een boodschap moeten verzinnen die bij de meerderheid van de groep aansluit.

Alleen daarvoor zouden we al veel data moeten verzamelen (al dan niet met behulp van een steekproef), om te kunnen bepalen hoe de meerderheid van de doelgroep denkt over de ernst van klimaatverandering. Vervolgens is het nog maar de vraag hoe effectief deze boodschap dan aankomt. Draagt de boodschap voldoende bij aan de uiteindelijke doelstelling, namelijk aanzet tot actie om te werken aan klimaatadaptatieve oplossingen? En is het niet vermoeiend om hier als Blauwzaam zijnde steeds mee bezig te zijn? Om als het ware steeds te moeten 'controleren' wat de voortgang is onder de doelgroep, zowel voor hen als voor Blauwzaam. Kan dat niet effectiever? Kunnen we niet op de een of andere manier 'bewijzen' dat klimaatbewust en klimaatadaptief het juiste is? Misschien kan dat inderdaad wel, met behulp van de bovenstaande beschreven theorie. Want wat als de meerderheid van de doelgroep kan 'zien' hoe het kan; als ze letterlijk kunnen inzien wat het betekent om klimaatbewust en klimaatadaptief te handelen? Dan hoeven wij het niet meer te vertellen en hoeven zij niet meer te bepalen of ze het wel of niet geloven. Dan kunnen ze zelf, in eigen tijd, observeren; kijken, leren en nadoen. Daarvoor hebben we alleen een rolmodel nodig, of meerdere.

Een praktijkvoorbeeld die het geloof in de werking van deze aanpak versterkt, komt van Rolia zelf. Blauwzaam is opgericht in 2010 en heeft al een vergelijkbare 'campagne' achter de rug, waarbij gefocust werd op de energietransitie. Het betrof een overgang naar duurzame / schone energie voor de bedrijven die aangesloten zijn bij Blauwzaam. Rolia beschreef dat pas toen één van de grootste / succesvolste bedrijven (onder de partners van Blauwzaam) akkoord ging met Blauwzaam, en tevens de wethouder zijn interesse liet blijken, dat veel andere bedrijven ook aanstalten begonnen te maken. Dit kan verklaard worden met de theorie die zojuist kort is beschreven. Als bedrijven wordt gevraagd om te innoveren of geld te investeren in iets nieuws, iets waarvan ze niet weten wat het precies oplevert (met andere woorden: onzekerheid), blijken ze geneigd om een afwachtende houding aan te nemen. Pas wanneer een representatief bedrijf (Key Player) het voortouw neemt en de 'gok' waagt - en dit pakt goed uit - volgt de rest ook. Dit wordt blijkbaar gezien als een soort bevestiging dat het de moeite waard is of dat het veilig is. *Als er één schaap over de dam is ...* En eigenlijk is het nog logisch ook. Bedrijven komen en bedrijven gaan; iedereen doet zijn best om het hoofd boven water te houden en zo goed mogelijk te presteren. Misstappen of niet renderende investeringen kunnen fataal zijn. 'Waarom zouden we dat risico nemen als een ander bedrijf - dat er financieel sterker voor staat - zich het risico veel beter kan veroorloven dan wij?'

Voor mijn stageopdracht bij Blauwzaam ga ik mij bezig houden met de vraag hoe bewustwording van klimaatverandering en stimulans tot klimaatadaptatieve oplossingen kan worden aangewakkerd bij de partners van Blauwzaam. Het BlauwGroenFundament van Blauwzaam heeft inmiddels onderzoeksresultaten en oplossingsrichtingen gerelateerd aan klimaatverandering beschikbaar voor de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden. De volgende stap is om te zorgen dat deze informatie bij de juiste mensen aankomt en dat mensen worden aangezet om in actie te komen. Om dit te bereiken willen we graag een strategie met 'Key Players' neerzetten, waarbij het idee is om in gesprek te gaan met een aantal relatief duurzame bedrijven (Key Player) en deze in het zonnetje te zetten. Als andere bedrijven dit opmerken, kan dit ervoor zorgen dat ze serieuzer gaan nadenken over hun eigen mate van duurzaamheid / klimaatadaptief vermogen. Deze hypothese willen we in de praktijk testen en kan - mits succesvol - bijdragen aan een efficiënte strategie om duurzaamheid op collectief niveau te bevorderen.

De opbouw van dit rapport is als volgt. Het eerste hoofdstuk bevat een beschrijving van de context en de probleemstelling, waarin het onderzoeksdoel duidelijk wordt. In hoofdstuk 2 staat het theoretisch kader, met daarin theorieën die relevant zijn voor het onderzoek. De theorieën gaan over klimaatwetenschap en klimaatcommunicatie, in het bijzonder de uitdagingen waar de klimaatcommunicatie mee maken heeft. De oplossingen die genoemd worden hebben als inspiratiebron gediend voor de ontwikkeling van de te onderzoeken strategie. Hoofdstuk 3 beschrijft hoe het onderzoek is opgezet en welke keuzes er zijn gemaakt. In hoofdstuk 4 worden de verkregen resultaten uiteengezet. De hoofdvraag van het onderzoek wordt in hoofdstuk 5 beantwoord, gevolgd door praktische aanbevelingen. Tot slot wordt er in het laatste hoofdstuk een discussie gevoerd over de betekenis van de onderzoeksresultaten.

Bijlage 1: Leerdoelen & Competenties

Tabel 2: Toetsmatrijs Stageopdracht Blauwzaam

Wijze van afname		
Leerlijn	Omschrijving	Wijze van toetsen
Competenties	<i>Hoe denkt de student dit in de stage te behalen, geef een duidelijke omschrijving.</i>	<i>Hoe kan dit afgetoetst worden: in een verslag, gespreksverslag enz. ?</i>
Toegepast onderzoeken		
3a De student formuleert de probleemstelling bij een zelfgekozen onderzoek	Door binnen het bedrijf op zoek te gaan naar een vraagstuk / probleem waar ze tegenaan lopen. Aan de hand van dit vraagstuk kan de student een probleemstelling formuleren. Om de probleemstelling te achterhalen zal de student vragen moeten stellen of zelf op zoek gaan.	De probleemstelling kan worden afgetoetst binnen het projectkader, dat de student dient te presenteren tijdens de eerste stageterugkomdag in september.
3b De student formuleert de doelstelling	De doelstelling ontstaat op het moment dat er een probleemstelling is geformuleerd. Het doel is dan namelijk het oplossen van dit probleem of het verbeteren van een bepaald iets.	De doelstelling kan worden afgetoetst binnen het projectkader, dat de student dient te presenteren tijdens de eerste stageterugkomdag in september.
3c De student maakt een onderzoeksopzet	De student gaat tijdens de stage onderzoeken hoe het probleem kan worden opgelost en hoe de doelstelling kan worden behaald. Voordat dit onderzoek kan worden uitgevoerd, zal het onderzoek eerst moeten worden opgezet. De student kan dit doen aan de hand van theorie uit het tweede jaar van de opleiding en met behulp van het studieboek 'Experimental Design for the Life Sciences'.	De onderzoeksopzet kan worden afgetoetst door middel van een beoordeling van het Plan van Aanpak door de docentbegeleider.
3d De student weet betrouwbare gegevens te verzamelen	Om tot een oplossing te komen voor de geformuleerde probleemstelling, zal de student met betrouwbare gegevens moeten komen. Als de gegevens niet betrouwbaar zijn, dan is het onzeker of de oplossing werkt en betrouwbaar is. De student kan betrouwbare gegevens verzamelen door gebruik te maken van geverifieerde en representatieve bronnen. Ook dient er gebruik te maken van verschillende onafhankelijke bronnen; hoe meer de bronnen overeenkomen met elkaar, hoe betrouwbaarder het lijkt.	De betrouwbaarheid van de gegevens kan op verschillende manieren getoetst worden. Zo kunnen de bronnen die gebruikt zijn voor het verzamelen van gegevens gecontroleerd worden. Als de bronnen betrouwbaar of geverifieerd zijn, is de kans groot dat de gegevens dat ook zijn. Een andere optie is om het onderzoek te reproduceren. Als men tot dezelfde resultaten komt, vergroot dit de betrouwbaarheid van de gegevens.
3e De student betreft relevante (wetenschappelijke) literatuur bij het onderzoek	De student kan gebruik maken van de Inholland bibliotheek. Tevens kan hij via zijn educatieve Inholland account toegang krijgen tot andere (internationale) wetenschappelijke literatuur van grote wetenschappelijke databases.	Dit kan getoetst worden door de literatuurlijst van de student te raadplegen en de gebruikte literatuur te controleren.
Projectmatig/Procesmatig werken in een multidisciplinaire omgeving		
2a De student betreft/ benadert actoren voor informatie	De student kan actoren benaderen voor informatie door bijvoorbeeld toegang te vragen tot het netwerk van het stagebedrijf. Ook kan hij vragen of zijn bedrijfsbegeleider de actoren eerst wilt benaderen.	Dit kan getoetst worden door fysiek bewijs van contact met de actoren te bekijken. Dit kunnen bijvoorbeeld foto's zijn, maar ook geluidsopnames of transcripten van interviews.
2b De student stelt realistische doelstellingen op	De student kan realistische doelstellingen opstellen door goed rekening te houden met de beschikbare tijd (5 maanden), het budget van het bedrijf, de huidige stand van zaken rond het onderwerp, de beschikbare middelen, de betrokken actoren, de beschikbare kennis, etc. Ook dienen ze SMART te zijn.	De mate waarin de doelstellingen realistisch zijn, kan getoetst worden door te controleren of de doelstellingen voldoen aan de SMART-eisen.

2c De student legt de hoofddoelstelling en de randvoorwaarden vast in het plan van aanpak	De hoofddoelstelling kan worden bepaald aan de hand van de probleemstelling en gesprekken met de opdrachtgever. De randvoorwaarden van het project kunnen worden achterhaald door documenten te raadplegen of door deze te vragen aan de opdrachtgever.	Dit kan getoetst worden door de randvoorwaarden uit het plan van aanpak na te vragen bij de opdrachtgever. Als het goed is bevestigd deze de beschreven randvoorwaarden.
2d De student stuurt het project/proces tijdens de uitvoering op de beheersingsindicatoren (tijd, organisatie, kwaliteit, informatie, geld)	De student kan het project aansturen op de beheersingsindicatoren door ten eerste van te voren goed na te denken over deze zaken (zie 2b). Ten tweede dienen de beheersingsindicatoren tijdens de uitvoering goed gemonitord worden, zodat dit achteraf niet als een verrassing komt. Eventuele uitschieters binnen de beheersingsindicatoren dienen tijdig te worden overlegd met de opdrachtgever en eventueel zullen er alternatieven beschikbaar moeten zijn.	De aansturing van de beheersingsindicatoren door de student kan getoetst worden door middel van een verslag of een mondelinge toelichting.
2e De student maakt een planning en monitort de planning	De student neemt een strokenplanning op in het Plan van Aanpak. Deze planning wordt gedurende de stageperiode aangehouden en aangepast indien nodig.	De planning kan getoetst worden door de planning uit het Plan van Aanpak te vergelijken met de weekrapporten, waarin de uitgevoerde activiteiten per week te vinden zijn.
2f De student evalueert het project/proces	De student kan het project evalueren door op bepaalde frequentie te vergaderen met de opdrachtgever, waar de voortgang wordt besproken.	Deze evaluatie kan getoetst worden aan de hand van een schriftelijke beschrijving van deze evaluatie (notulen).
Opstellen van een (beleids)advies en beleid omzetten in concrete activiteiten (professioneel adviseren)		
2a. De student is op de hoogte van relevante natuurlijke en/of maatschappelijke processen en is in staat deze kennis toe te passen in de praktijk	De student komt op de hoogte van relevante processen door het uitvoeren van literatuuronderzoek en het opstellen van een theoretisch kader in de eerste weken van de stageperiode. Dit vormt als het goed is de basis voor de toepassing in de praktijk.	De mate waarin de student op de hoogte is van de relevante processen rond het onderwerp zal blijken uit zijn theoretisch kader.
2b. De student onderzoekt de relevante actoren bij de planvorming en kan de wensen van de actoren weergeven	De student zal de wensen van relevante actoren weergeven door in gesprek te gaan met ondernemers (partners van Blauwzaam) uit het werkveld.	Dit kan getoetst worden aan de hand van de transcripten van de gesprekken die de student aanlevert.
2c. De student weegt de voor- en nadelen van verschillende alternatieven af	De student zal de voor- en nadelen van verschillende alternatieven nagaan door een overzicht te maken van de voor- en nadelen die de verschillende alternatieven met zich meebrengen. Een mogelijk hulpmiddel hierbij is de SWOT-analyse.	Dit kan getoetst worden aan de hand van het overzicht dat de student aanlevert in zijn onderzoeksrapport.
Beroepsgerichte loopbaanontwikkeling (SLB)		
2a. Kan de opgedane ervaringen in de studie en/of het werkveld toepassen in de beroepscontext	Tijdens zijn stage handelt de student onder andere vanuit de kennis die hij de afgelopen twee jaar heeft opgedaan tijdens zijn studie. De opdrachten en lessen op Hogeschool Inholland waren een voorbereiding op het werkveld, dus als het goed is kan hij de opgedane ervaring nu toepassing in de beroepscontext. Ook kan hij altijd terugvallen op eerder gemaakte documenten of studieboeken.	Dit kan getoetst worden op basis van de inhoud van zijn onderzoeksrapport en zijn SLB reflectieverslag.
2b. Neemt zelf initiatief in de studie en beroepssituatie m.b.t. zijn eigen leer- en loopbaan en bijbehorende beroepsrollen	Uiteindelijk is de student zelf verantwoordelijk voor het verloop van zijn eigen leer- en loopbaan. Het initiatief zal van hem moeten komen, niet van iemand anders. Op Inholland waren er nog docenten die hem hier af en toe mee hielpen, tijdens stage is het aan hem zelf.	Dit kan getoetst worden op basis van de inhoud van zijn SLB reflectieverslag.
2c. Reflecteert op eigen handelen en verbetert eigen professioneel handelen, zowel individueel als in teamverband, en kan dit rapporteren	Tijdens vergaderingen en voortgangsgesprekken is er voor de student ruimte om te reflecteren op eigen handelen. Door te reflecteren kunnen er verbeterpunten worden bepaald.	De student dient dit te rapporteren in het SLB reflectieverslag, waar het getoetst kan worden.

2d. Een beginnend netwerk opbouwen	Gedurende zijn stageperiode komt de student in contact met mensen uit het werkveld. Misschien dat hij voor zijn opdracht wel contact moet opnemen met een aantal van hen. Als hij een goede indruk achter laat, zullen sommige contacten aanhouden voor langere termijn. Op die manier bouwt de student aan een beginnend netwerk.	Dit kan getoetst worden door het beschrijven van gesprekken met mensen uit het werkveld of door de student zijn reflectie op dit netwerken in zijn SLB reflectieverslag.
2e. Heeft inzicht in persoonlijke skills (kwaliteiten, leerstijlen, capaciteiten, motieven, vaardigheden) en kan deze inzetten	Dankzij eerder SLB-opdrachten heeft de student een redelijk inzicht in zijn persoonlijke skills. Doordat hij zich hier bewust van is, kan hij ze inzetten tijdens zijn stageperiode. In de praktijk zal hij misschien weer tot nieuwe inzichten komen over zijn persoonlijke skills.	Dit kan wederom getoetst worden aan de hand van het SLB reflectieverslag van de student.
Persoonlijk Ontwikkel Plan (POP)		
Mondelinge uitdrukingsvaardigheid verbeteren	De student zal tijdens zijn stageperiode veel in contact komen met nieuwe mensen. Dit kunnen collega's zijn, maar bijvoorbeeld ook klanten of partners van het bedrijf waar hij stage loopt. Het is daarom extra belangrijk voor de student om zich goed verstaanbaar te maken; immers representeert hij het bedrijf en wil hij professioneel over komen.	Dit kan getoetst worden door de beoordeling van de bedrijfsbegeleider.
Teamgerichtheid verhogen	De student zal tijdens zijn stageperiode in bepaalde mate in teamverband werken. Op Inholland moest dit ook tijdens projecten, maar dat was met medestudenten. Daar konden studenten nog wat eenvoudiger het werk verdelen onderling en zo ieder apart een stukje schrijven. Nu in de praktijk komt de student daar waarschijnlijk niet mee weg, nu zijn de belangen groter en dient er veel overlegd te worden om tot een goed resultaat te komen.	Dit kan getoetst worden door de beoordeling van de bedrijfsbegeleider.